

133. Viklau kyrka.

Pl. 80.

Litteratur: S 93. P. A. Säve, Reseberättelse 1852 (ATA) nr 7, S 170 II (UUB); O. v. Friesen, Anteckningar 1923 (UUB); E. Wessén, Anteckningar 1944 (ATA); H. Wideen, Inventering 1945 (ATA); Sveriges kyrkor: Gotland Bd 4: 3 (1952), s. 342.

Äldre avbildningar: P. A. Säve, teckning (i Atlas till reseberättelse 1852 nr 7, blyertsteckning i samlingen S 170 II i UUB); O. v. Friesen och J. W. Hamner foto 1923 (ATA).

Runristad gravhäll; står fastkrampad vid västra stigluckans norra mur.

Den första uppgiften om G 133 lämnar P. A. Säve i sin reseberättelse för år 1852: »*Run-sten* (å Viklau k:ogård, Gottland): af kalksten, 3:7 lång o. 1:15 bred, ligger midtför chordörren. Inskriften är till en del vänderunor, illa skadade af sol o. regn och således otydliga. Stenen är trol. ej förr anmärkt och aftecknad.» — v. Friesen (1923): »Kyrkog.; i v. kyrkogårdsporten». — Wessén (1944): »På kyrkogården, vid kyrkogårdsporten V om tornet; rest mot n. yttre sidan av porten.»

Ljusgrå kalksten. Längd 1,92 m, bredd 0,96 m, tjocklek omkring 15 cm. Största runan är 11 cm, minsta 7 cm. Kanterna äro släthuggna och sakna hålkäl. Ristningsytan är hårt sliten av tramp; inskriften, som står på korsstammen, är delvis utplånad.

Inskrift:

botuiþr : iui --- + beðers arfi

5 10 15 20

»Botvid i Vikers(?), Peters arvinge.»

Till läsningen: Inskriften, som skall läsas nedifrån, är ristad med vändrunor. Före 1 **b** finnas inga säkra spår av sk; de fördjupningar som finnas äro naturliga. 1 **b** är säkert. 2 **o** har ensidiga, uppåtriktade bistavar. I 3 **t** finnes 2,5 cm från huvudstavens nedre ändpunkt en naturlig fördjupning. 4 **u** är säkert, liksom de två följande runorna 5 **i** och 6 **p**. I 7 **r** äro bistavarna mycket nötta, på mitten helt utplånade. Sk efter 7 **r** består av två punkter. Därefter kommer ett särskilt hårt slitet stycke av 16 cm:s längd. Här har funnits plats för 5–6 runor; den första av dem (8) förefaller att ha varit **i**. Därefter två stavar, av vilka den andra är svagt böjd; runan 9 är därför sannolikt **u**. Från basen av den första staven utgår snett upp åt vänster en skåra, som

sannolikt är naturlig. R. 10 står på ett ojämnt ställe — sannolikt i. Av r. 11 återstår endast en något böjd stav, korsad av en sannolikt naturlig skåra. Därefter synas två nötta stavar. Före 14 b finnes ett sk, som förefaller att ha formen av ett litet kors. I 14 b är huvudstaven och övre bistaven säkra; av nedre bistaven finnes endast ett svagt spår. På grund av nötning kan ej avgöras, om runan har varit stungen. 15 e är jämförelsevis tydligt. I 16 d är nedre hälften säker; mitt på stenen finnes en avlång fördjupning, som verkar huggen. Ovanför denna är huvudstaven helt bortnött, men upptill kunna spår av en r-bistav iakttagas. 17 e har genom nötning förlorat övre hälften. I 18 r finnes mellan huvudstaven och mellersta bistaven en djup, naturlig grop. 19 s har förlorat bistavens första led genom vittring och nötning. Runföljden 20–23 arfi är säker. — P. A. Säve (1852): • botuiþ : i : iurobo e - br arfi. — *Gutniska urkunder*: botuiþ : i : ...bo : boierm arfi. — v. Friesen (1923): botuiþr : i uiku • þeðers • arfi. »Stenen särsk. i mitten hårt sliten, så att läsn. här mkt osäker.» — Wessén (1944): botuiþr : i u - - u + þeð - rs arfi.

Om namnet *Botviþr* se G 64, och om *Peter, Petar* se G 2.

Runföljden 9–13, som med all sannolikhet har innehållit ett ortnamn, är alltför skadad för att tillåta en säker rekonstruktion. O. v. Friesen har föreslagit tolkningen »Botuiþr i Viku Peders arfi.» Ortnamnet skulle vara Vikers, som ligger 2 km NNV om Viklau kyrka.

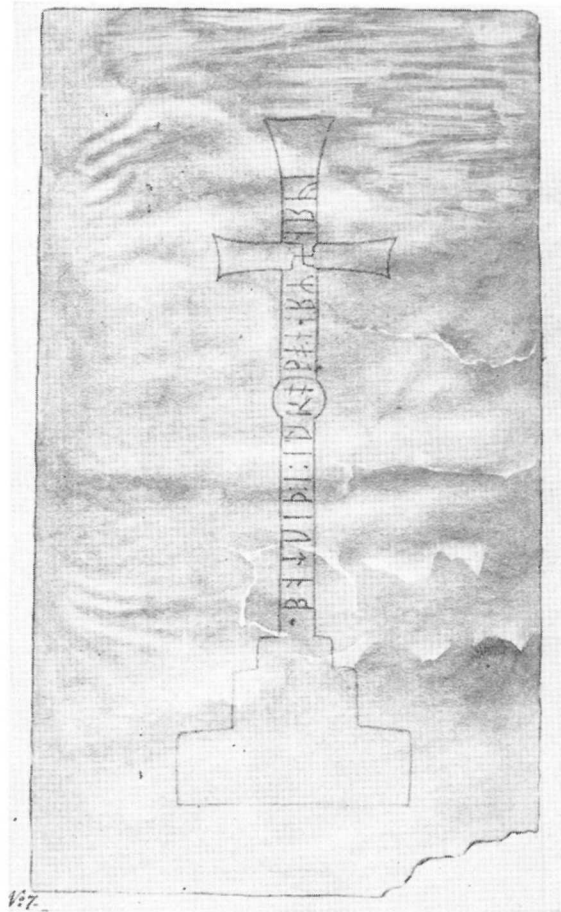

Fig. 107. G 133. Viklau kyrka. Efter teckning av P. A. Säve.

Sjonhems kyrka.

Biskop Georg Wallin är den förste, som har beskrivit och tolkat runstenarna vid Sjonhems kyrka. Han har dagtecknat sitt besök där den 25 juli 1744. Det var under hans sista sommar på Gotland, kort tid innan han utnämndes till biskop i Göteborg (9 okt. 1744). I hans handskrivna samlingar *Analecta Gothlandica* ingår en förteckning över de visitationer som han hade hållit under sin tid som superintendent på Gotland. Därav framgår, att han just den 25 juli 1744 har hållit visitation och installation i Sjonhems kyrka. Utom de kyrkliga förrättningar har han sålunda denna sommarsöndag hunnit med att undersöka och avbilda de tre runstenarna — sannerligen ett imponerande dagsverke av en man, som kände sina förpliktelser både mot kyrkan och fornforskningen. Man kan misstänka, att pastorskan fick vänta länge och väl med visitationsmiddagen, medan hans högvördighet inventerade runstenar i kyrkan och på kyrkogården, och att biskopen endast kunde ägna ett förstrött intresse åt övriga pastoral angelägenheter.

Biskopen fann en av stenarna (G 135) liggande i kyrkgolvet framför uppgången till predikstolen. Den var utomordentligt vacker och väl bevarad, framhåller Wallin, ett exempel bland många på att de gotländska runmonumenten ingalunda stodo tillbaka för de berömda uppländska i fråga om form och skönhet: »Gaudeo, me heic unum ex plurimis aliis sistere posse quodammodo in nativa sua pulcritudine; unde colligi queat *Gothlandicos Cippos runicos* non modo non cedere *Vplandicis* atque in continenti ceteris, sed fortasse multis quoque, et qua materiam et formam, antecellere ... Addo etiam hoc, binos nimirum qui sequuntur, ejusdem per omnia esse magnitudinis, formæ et picturæ. Rara procul dubio res, immo rarissimi exempli, intra pomœrium unius Ecclesiæ.» De båda andra stenarna (G 134 och 136) lågo på kyrkogården (in Cœmeterio). De voro av samma ålder och sannolikt utförda av samme mästare: »Antea indicavi et hunc et sequentem Cippum ejusdem esse cum primo structuræ ac faciei; Unde quoque patescit unum habuisse omnes non modo artificem, sed eandem etiam ætatem. Id tantum in præsentis discriminis, quod duas habeat lineas medium lapidem intersecantes, quæ vota continent pro defuncto.» Den ena av dessa på kyrkogården (G 136) är sedermera spårlöst förkommen och endast känd genom Wallins uppgifter. Eftersom de tre stenarna G 134–136 ha bildat ett enhetligt monument, med en sammanhängande inskrift, är det mycket värdefullt, att genom Wallins tidiga uppteckning inskriften på den tredje, nu förkomna stenen har blivit bevarad. — Wallin omtalar (s. 154) ytterligare en gravhäll med några runor; den låg i kyrkgolvet »sub Sella antiqua poenitentiali sive Confessionaria». Det är G 137 som avses.

Alla de fyra runinskrifter, som hittills äro kända från Sjonhem, voro sålunda bekanta redan för Wallin

och äro beskrivna av honom. En av dem (G 136) är såsom nämnt sedermera förkommen; de övriga förvaras numera i Gotlands Fornsal.

C. G. Hilfeling, som år 1801 besökte Sjonhem under sin tredje gotländska resa, har där återfunnit G 134 (på kyrkogården »Söder om kyrkan») och G 137 (»På norra sidan tätt invid Altaret»). Däremot kunde han egendomligt nog ej finna G 135, »huru mycket den eftersöktes». Icke heller fann han G 136.

N. J. Ekdahl omtalar i sin reseberättelse år 1826 G 134 och 137.

I *Kyrkoinventarium* 1830 finns endast en sten med runor omnämnd, nämligen G 134 (»På Kyrkogården ... lutad mot södra kyrkmuren»).

Efter Wallins och Hilfelings läsningar finnas inskrifterna upptagna i Liljegrens *Runurkunder*: L 1592–94 (»Tre tillsammans hörande stenar») och L 1645, och därifrån hos Carl Säve (1859): S 89–92. Säve har år 1852 återfunnit och granskat G 134, 135 och 137, däremot icke G 136. P. A. Säve har ritat av samma tre stenar; den fjärde (G 136) omtalar han icke.

De båda runstenarna G 134 och 135 överlämnades år 1895 såsom deposition till förvaring i Gotlands Fornsal. Gravhällen G 137 infördes till forn salen år 1909.

Sockennamnet Sjonhem förekommer på en runristad sten från Mulde i Frøjels sn (S 137): **siaunaim**.

134. Sjonhems kyrka. Nu i Gotlands Fornsal.

Pl. 82, 83.

Litteratur: L 1592, S 89. G. Wallin, *Runographia Gothlandica* (1751), s. 147 (Nr XVI B); N. R. Broeman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 150, 179; C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1801 (F m 57: 10), s. 114 (med Tab. 38); N. H. Sjöborg, *Samlingar för Nordens fornälskare* 2 (1824), s. 57 (med Pl. 59, fig. 229); E. G. Geijer, *Svea Rikes häfder* (1825; i: *Samlade skrifter* 4, 1926, s. 97 not); N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland* 1826 (ATA), s. 5, 30; E. S. Bring, *Om valfarterna och korstågen från Skandinavien till Heliga landet* (1827), s. 145; *Kyrkoinventarium* 1830 (ATA); P. A. Säve, *Reseberättelse* 1852 (ATA) nr 4; C. Säve, brev till P. A. Säve ^{11/5} 1852 (hs R 623: 5 i UUB, s. 499), *Gutniska urkunder* (1859), s. XXXVII; G. Stephens, *Old Northern Runic Monuments* 2 (1867–68), s. 778, 935, 3 (1884), s. 265, 287; S. Bugge, *Tolkning af runeindskriften på Rökstenen* (i *ATS* 5, 1878), s. 25, *Runverser* (i *ATS* 10: 1, 1887–91), s. 48, 70, 122; E. Brate, *Runverser* (i *ATS* 10: 1), s. 359, *Sverges runinskrifter* (1922), s. 112; H. Hildebrand i *VHAAkad:s Månadsblad* 1887, s. 183 f.; A. Kock i *ANF* 15 (1899), s. 325; H. Pipping, *Runinskrifter undersökta år 1902* (ATA), nr 18, *Om runinskrifterna på de nyfunna Ardre-stenarna* (1901), s. 57 f., 66; F. Nordin, *Till frågan om de gotländska bildstenarnas utvecklingsformer* (i: *Studier tillägnade O. Montelius*, 1903), s. 153 (med fig. 9); A. Noreen, *Altschwedische Grammatik* (1904), s. 495; O. Montelius, *Svenska runstenar om färder österut* (i: *Fornvännen* 1914), s. 95, 121; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1924 (UUB); F. Plutzar, *Die Ornamentik der Runensteine* (1924), s. 84, 105; S. Lindqvist, *Gotlands bildstenar* (i: *Rig* 1933), s. 98 (med fig. 1), *Gotlands Bildsteine* 1 (1941), s. 52 f., 95, 104, 2 (1942), s. 111, *Bildstenarna i forn salen* (i: *Gotländskt arkiv* 14, 1942), s. 16, 24; *Danmarks Runeindskrifter. Text* (1942), sp. 922 anm. 14; S. B. F. Jansson, *Gotlands runinskrifter* (i: *Boken om Gotland* 1, 1945), s. 147, 149 f.; *Sveriges kyrkor: Gotland* Bd 4: 3 (1952), s. 317 f.; A. Ruprecht, *Die ausgehende Wikingerzeit* (1958; *Palaestra* Bd 224), s. 164 (nr 192).

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckning (F m 57: 11, Tab. 38); N. H. Sjöborg a. a. Pl. 59, fig. 229 (även i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1592); teckning av okänd i Liljegren, *Fullständig Bautil*: L 1592; P. A. Säve, teckning a. a. nr 4 (ATA); H. Pipping foto 1902, utan och med ifyllning av ristningen (ATA); S. Söderberg, teckning (ATA); R. Haglund, klichétryck (ATA); S. Söderberg foto (ATA); F. Braun foto 1911 (ATA); O. v. Friesen o. J. W. Hamner foto 1922 (ATA); O. Sörling, teckning (i Lindqvist a. a. 2, fig. 484); H. Faith-Ell foto 1937 (ATA; i Lindqvist a. a. 1, fig. 146); foto i *Rig* 1933, s. 99.

Runsten med bildstensform. Den står numera uppställd i Gotlands Fornsal, monumenthallen.

Runstenen är första gången omtalad av biskop G. Wallin i andra delen av hans *Runographia Gothlandica* (1751). Den fanns då på kyrkogården (»in Cœmeterio»); enligt senare uppgifter »Söder om kyrkan» (Hilfeling), »På en sten stödd mot södra muren» (Ekdahl), »På kyrkogården står en sten lutad mot södra kyrkmuren» (*Kyrkoinventarium* 1830). Den flyttades sedan in i kyrkan. »Nu löst uppställd i den tillslutna s. stordörren inne uti högkyrkan» (P. A. Säve 1852). Den överlämnades år 1895 genom lektor M. Klintbergs försorg som deposition från Sjonhems församling till Gotlands Fornsal (inv.-nr B 1061).

Ljusgrå kalksten. Höjd 1,67 m, bredd nedtill 1,06 m, upptill vid »huvudets» nedre kant 0,88 m, över »halsen» 0,76 m. Tjocklek (högst) 14 cm. Runbandets bredd 7–8 cm.